

Туркий халклар инсоният тарихида улкан ўрин тутди. Улар қадимдан турли ҳудудларда яшаб, катта давлатлар тузган ва дунё сиёсий харитасида муҳим из қолдирган. Туркийлар тузган давлатлар нафакат ҳарбий қудрат, балки маданий, иқтисодий ва маънавий жиҳатдан ҳам таъсирчан бўлган. Қуйида тарихда улкан аҳамият қасб этган туркий давлатларнинг қисқача рўйхати ва таърифи келтирилади.

1. Хунлар империяси (Мил.ав. III аср – Мил. V аср)

Туркий давлатлар тарихининг илк босқичида хунлар империяси катта аҳамиятга эга. Улар Хитой деворини қурдирган асосий сабабчи ҳисобланади. Атилла ҳукмронлиги даврида хунлар Европа сиёсий сахнасида улкан қуч сифатида намоён бўлдилар.

2. Ғўк Турк (Қўк Турк) ҳақонлиги (552–744 йй.)

Биринчи ҳақиқий туркий давлат сифатида танилган. Бумин ҳақон ва унинг авлодлари бутун Ўрта Осиёда туркий қабилаларни бирлаштирди. «Турк» номи ҳам илк бор шу давлат номи орқали тарихга кирган.

3. Уйғур ҳақонлиги (744–840 йй.)

Қўк турклардан кейин сахнага чиққан уйғурлар маданий тараққиёт билан ажралиб турди. Улар қадимий туркий ёзувлар, буддизм ва манихейлик билан боғлиқ маданий мерос қолдирган.

4. Қарлуклар давлати ва Қарлук ҳақонлиги (VIII–X асрлар)

Туркистон ҳудудидаги муҳим давлатлардан бири бўлиб, кейинчалик Қарлуклар қарийб барча туркий давлатлар тарихида из қолдирган. Улар Қароҳанийлар сулоласига замин тайёрлаган.

5. Қарахонийлар сулоласи (X–XII асрлар)

Биринчи мусулмон туркий сулола ҳисобланади. Улар Туркистонда ислом динининг қарор

топишига катта хисса кўшдилар. Кашгар ва Самарканд каби шаҳарларда илм ва маданият ривож топди.

6. Салжуклар давлати (XI–XIII асрлар)

Салжуклар Якин Шарқда улкан давлат туздилар. Улар Бағдодда халифани химоя қилиб, ислом оламининг сиёсий марказига айландилар. Салжуклар даврида мадрасалар, илм-фан ва меъморлик жадал ривожланди.

7. Хоразмшоҳлар сулоласи (XII – XIII асрлар)

Мовароуннахр ва Хоразмда юзага келган бу сулола Салжуклардан кейинги йирик давлат бўлди. Алишер Навоий ва Беруний каби буюк олимлар мероси шу заминда етишиб чиққан.

8. Чигатой улуси (XIII–XIV асрлар)

Чингизхон империяси таксимотидан кейинги туркий давлатлардан бири бўлиб, туркий-мўғул анъаналари уйғунлашди. Мовароуннахрдаги сиёсий ва маданий ҳаётга улкан таъсир кўрсатди.

9. Темурийлар давлати (XIV–XV асрлар)

Амир Темур асос солган давлат Марказий Осиёдан то Хиндистонгача қучли сиёсий марказга айланди. Самарканд ва Хирот илм-фан ва маданият маркази сифатида дунёга машҳур бўлди. Улугбек расадхонаси, Навоий ва Жомий каби алломалар шу даврда яшаган.

10. Козон, Крим ва Ногой хонликлари (XV–XVI асрлар)

Олтин Ўрда тарқалгандан кейин турли туркий хонликлар вужудга келди. Улар Европа ва Россия тарихида катта сиёсий ўрин тутди.

11. Ўзбек хонлиги (Шайбонийлар сулоласи) (XVI аср)

Мовароуннахрда барпо этилган бу давлат туркий давлатчилик анъаналарининг давомчиси бўлди. Бухоро, Хива ва Кўкон хонликлари кейинчалик шу меросдан озикланди.

12. Ўсманийлар (1299–1922)

Дунё тарихидаги энг катта туркий давлат. Уч китъани қамраб олган империя 600 йилдан ортиқ умр кўрди. Истанбул дунё сиёсий ва маданий марказига айланди. Бу империяда туркий халқлар ислом цивилизациясида етакчи ўрин эгаллади.

Туркийлар тузган давлатлар жаҳон тарихида сиёсий, ҳарбий ва маданий жиҳатдан улкан аҳамиятга эга бўлган. Улар ўз замонидаги йирик империялар билан беллашган, илму-фан, маданият ва дин таракқиётига катта хисса қўшган.

Туркий давлатчилик анъанаси ҳозирги туркий халқларнинг сиёсий ва маънавий мероси сифатида яшаб келмоқда.

Абу Муслим

(Тарих сайтининг бош муҳаррири, профессор)